

*Урок історії України
у 8 класі*

з теми:

*« Українські землі наприкінці XVII–
першій половині XVIII ст.»*

*Гетьманщина наприкінці XVII- на
початку XVIIIст.*

Тема. Гетьманщина наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

Мета:

навчальна: охарактеризувати політичне становище Гетьманщини наприкінці XVII – на початку XVIII ст., гетьманування І.Мазепи, особливості його зовнішньої та внутрішньої політики, культурно – просвітницької діяльності, дати характеристику Івану Мазепі як людині і як політику;

розвиваюча: розвивати в учнів на основі аналізу джерел інформації давати характеристику історичному діячеві, пояснювати значення його діяльності, робити висновки й узагальнення, висловлювати власну точку зору та аргументувати її;

виховна: на прикладах діяльності І.Мазепи виховувати в учнів почуття патріотизму, любові до своєї Батьківщини, відданості своїй справі.

Основні поняття: «Коломацькі статті», «значкові й значні військові товариші».

Обладнання: портрет І.Мазепи, атласи з історії України, презентація «Гетьман Іван Мазепа».

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- характеризувати політичне становище Гетьманщини наприкінці XVII – на початку XVIII ст.;
- визначати основні засади внутрішньої та зовнішньої політики І.Мазепи, оцінювати діяльність гетьмана;
- аналізувати зміст «Коломацьких статей»;
- розвинути вміння давати характеристику історичному діячу, осмислювати значення його діяльності, робити висновки та узагальнення, висловлювати власну точку зору та аргументувати її.

Структура уроку

- I. Актуалізація опорних знань учнів.
- II. Мотивація навчальної діяльності учнів.
- III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.
 1. «Вічний мир». Перший Кримський похід.
 2. Обрання І.Мазепи гетьманом. Коломацькі статті.
 3. Політика гетьмана І.Мазепи.
- IV. Узагальнення та систематизація знань.
- V. Підбиття підсумків уроку. Рефлексія.
- VI. Домашнє завдання.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів

Учитель. Вже декілька уроків ми вивчаємо період історії, що охоплює XVII століття, він сповнений героїчних подій, зрад, помилок, здобутків. Тож для чого потрібно нам так детально звертатися до того, що було 300 років тому? Вислів М.С.Грушевського дає влучну відповідь на моє запитання.

«Суспільство, що має віру в себе, мусить мати і відвагу глянути на неприкриту правду свого минулого, щоб зачерпнути в ній не незвіру, а силу.»

Згадаймо деякі події XVII століття.

Історичні загадки «Хто вони?»

1. Гетьман, студент, чернець – хто він? (Ю.Хмельницький)
2. З його ім'ям пов'язане руйнування Суботова, розриття могили Б.Хмельницького? (І.Брюховецький)
3. Його так любили люди, що змальовували на іконах. (Б.Хмельницький)
4. Його назвали «Сонце Руїни» (П.Дорошенко)
5. З його іменем пов'язане підписання Гадяцької угоди, Конотопська битва (І.Виговський)
6. Його знали як архимандрита Гедеона, князя Сарматського, а життя своє закінчив з мотузкою на шиї. (Ю.Хмельницький)
7. Його правнучка була дружиною О.С.Пушкіна. (П.Дорошенко)
8. Його призначив гетьманом московський цар, але від його ж руки він і два його сини загинули в Сибіру. (І.Самойлович)
9. Пройшов шлях від простого козака до гетьмана, всіляко догоджав московському цареві, став першим боярином, а вбили його самі козаки. (І.Брюховецький)
10. Найвідоміший кошовий отаман, якого татари називали «шайтаном». (І.Сірко)
11. Про кого писав Т.Г.Шевченко: «Отак – то! Напастив єси вбогу сироту Україну! За теж тобі й дяка церков – домовину нема кому полагодити.» (Б.Хмельницький)

II. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. *(розповідь супроводжується показом на карті)*. У другій половині XVII ст. загострюється протиріччя між трьома державами: Росією, Польщею та Туреччиною. Об'єктом їхніх зазіхань були українські землі. Це призводить до ще більшого ослаблення Гетьманщини, спустошення Правобережжя, розколу українських земель. У 1681р., намагаючись припинити протистояння, Росія та Туреччина уклали Бахчисарайський мирний договір. За його умовами під контролем Туреччини опинилися Південна Київщина, Брацлавщина та Поділля, а Росія отримала Лівобережну Україну з Києвом, Васильковом, Трипіллям, а також Запорожжя. Територія між Дністром і Бугом протягом 20 років мала залишатися нейтральною та незалежною. Як розгорталися події надалі в російсько – польсько – турецькому протистоянні, ми з'ясуємо на сьогоднішньому уроці.

III. Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу

1. «Вічний мир». Перший Кримський похід.

Учитель. У 1686р. у Москві між Польщею та Московією було укладено новий договір – «Вічний мир». Згідно з ним Польща визнавала за Московським царством Лівобережну Україну, Київ, Запорожжя, Чернігово – Сіверську землю з Черніговом і Стародубом. Польська сторона відмовлялася від зазіхань на Київ, за що отримувала відшкодування.

Згідно з договором:

- за Московією закріплювалося право на володіння Лівобережною Гетьманщиною;

- за Польщею закріплювалися Північна Київщина, Волинь і Галичина;
- Брацлавщина та Південна Київщина ставали нейтральною незаселеною зоною між двома державами;
- Поділля залишалося під владою Османської імперії (у 1699 р. було приєднане до Польщі).

2. Обрання І.Мазепи гетьманом. Коломацькі статті.

Учитель. У 1687 році гетьманом Лівобережної України став І.Мазепа. Своє гетьманування, як і годилося, розпочав із підписання Коломацьких статей. Наприкінці 1687 року на річці Коломак (знаходимо це місце на карті, в атласах) отаборилося українське і російське військо після невдалого Кримського походу. Як відомо, гетьмана І.Самойловича було заарештовано. Князь В.Голіцин оголосив про вибори нового гетьмана – ним став І.Мазепа.

Самостійна робота з підручником. (Підручник О.В.Гісем, О.О.Мартинюк)
Ознайомтесь з умовами Коломацьких статей. Їх основні положення занотуйте в зошити. Спробуйте дати оцінку характеру Коломацьких статей.

Орієнтовний зміст відповіді учнів.

Вони закріплювали автономію України у значно обмеженому вигляді та розширювали російську присутність в Україні.

3. Політика гетьмана І.Мазепи.

Учитель. Отож, прийнявши булаву, І.Мазепа гетьманував в Україні 22 роки до 1709 року. (демонструється портрет Мазепи. Розпочинається показ слайдів.)

Він народився в 1640 році в селі Мазепинці поблизу Білої Церкви в сім'ї українського шляхтича. Здобув освіту в Києво – Могилянській академії, а згодом у Варшаві, змолоду вивчав гарматні справи у Франції, Німеччині, Італії. Знав 6 іноземних мов. Сам писав вірші, читав твори Тацита та Цицерона в оригіналі. Взагалі був людиною вишуканих манер і високої культури. Служив у польського короля Яна Казимира. З 1663 року перейшов на службу до гетьмана Правобережної України П.Дорошенка. У 1674 році поїхав з дипломатичною місією до Туреччини, але по дорозі його перехопив І.Сірко та переправив до Лівобережного гетьмана Самойловича. Там він виховував його синів, а невдовзі став генеральним осавулом. Після арешту і заслання Самойловича Мазепу обрали гетьманом. На той час йому було вже 50 років. Уже через два роки документи свідчили, що він вміло користувався принципом «батоба і пряника»; проводив масові езекуції та скасовував обтяжливі податки для селян, старшині і духовенству роздавав землю. Ставши гетьманом, Мазепа з дрібного шляхтича став одним із найбагатших феодалів – землевласників. Йому належали 500 тисяч селян, великі маєтності. Про його пишні банкети в Батурині чутки лунали майже по всій Європі. Про казкові гетьманські багатства ходили легенди, а шукачі скарбів і сьогодні сподіваються їх знайти. Правду кажучи, на свої кошти Мазепа будував церкви, монастирі, школи, шпиталі у Києві, Чернігові, Переяславі та інших містах.

Приймати булаву у ті часи було надзвичайно складно. Жоден гетьман не помер (окрім Б.Хмельницького) з булавою в руках за ціле століття. Тому Мазепа обрав життєвий принцип: «Вміти змінювати шкуру лева, що примушує тремтіти вовка». Але тут гетьман припустився помилки, зробивши ставку на козацьку старшину, яка заздрила його славі, таланту, прихильності Петра I. За спиною старого гетьмана на нього писалися численні доноси і у вирішальний момент козацька верхівка не підтримала його у важкий час. Усе 22 річне гетьманування Мазепа йшов до «вчинка лева», хитруючи і прислужуючи царю, як лис. Він чекав нагоди здійснити свою мрію – зняти ярмо московського царя.

Самостійна робота в парах.

Учитель. Опрацюйте матеріал підручника. За результатами роботи складіть історичну таблицю «Внутрішня та зовнішня політика І.Мазепи».

Після виконання роботи учнями вчитель демонструє слайд «Внутрішня та зовнішня політика Івана Мазепи», учні перевіряють виконання завдання.

IV. Узагальнення та систематизація знань

Узагальнююче завдання

1. Які особисті якості сприяли тривалому перебуванню Івана Мазепи при владі?
 2. Наведіть факти, які свідчать про високий рівень освіченості гетьмана та його великий політичний досвід.
 3. Назвіть основні напрямки його внутрішньої і зовнішньої політики.
- 5 Підбиття підсумків уроку. Рефлексія.

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати відповідний матеріал підручника.

2. Робота з контурною картою (позначити кордони Гетьманщини у часи правління І.Мазепи: р. Коломак, м. Батурин).
3. Одному з учнів підготувати повідомлення про Семена Палія.